

Töprengések a ruszin kalendárium forgatása közben

„Egy olyan nép esetében, amely sohasem élt valamelyest is elkülöníthető politikai formációban, természetes módon fogalmazódik meg a kétely: eljutott-e ez a közösség az önálló entitás szintjéig, nemzeti létét, helyét a környező nemzetek korrelációs rendszerében milyen kritériumok alapján fogalmazhatjuk meg? A lét és a nemlét kérdése ez, amelyet igen sokan és sokszor a pillanatnyi politikai elvárások szolgálatába állítottak. Az erre adandó válasz határozza meg e népcsoport nemzeti létét, gazdaság- és kultúr-történetét, egykori és mai politikai törekvéseit” – olvashatjuk S. Benedek Andrásnak a ruszin nép kialakulásáról és fejlődéséről írt történeti vázlatában. A ruszinok valószínűsíthetően a honfoglaláskor már a Kárpát-medencében élt fehér horvátok és a később, több hullámban betelepülő, keleti szlávok leszármazottai. A hamleti kérdésre folyamatosan igyekeztek és igyekeznek megadni a maguk válaszát. Kelet-Közép-Európa „kurdjai-ként”, a kárpátaljai zöm mellett, Lengyelországban, a Felvidéken, Észak-Erdélyben, a Bácskában, Horvátországban és Észak-Amerikában is jelét adják létezésüknek. Az 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény óta a Magyar Köztársaságban is azok lehetnek, akik: ruszinok.

A ruszinok a sok évszázados együttélés során mindig a magyarság mellett voltak – békeidőben és a harcokban is. Nem véletlenül kapták a „gens fidelissima” megtisztelő elnevezést, hiszen munkácsi uradalmából – ahogy dr. Árpá István könyvében olvastam – minden harmadik ruszin követte II. Rákóczi Ferencet a felkelésben. „Bude, jak Rákóczi prijde” (Meglesz, ha Rákóczi megjön) – vagyis sohanapján, tartja a mondás, amely – számos népköltészeti alkotással (népdalokkal, legendákkal egyetemben) – ma is őrzi a fejedelem emlékét a ruszinok lakta vidéken. Az 1848-49. évi szabadságharcban is ruszin tisztek és közkatonák százai vettek részt a magyar oldalon. Damjanich seregében és a nemzetőrségben szolgáltak. Elég, ha csak Andrejkovics Endrét, a Munkács melletti podheringi csata hőstét, vagy az ungvári görög katolikus papnövendéket, Bacinszky Mihályt, Kossuth személyi tisztjét felidézni.

Aki egy kicsit is odafigyelt Kárpátalja történelmére, tényekkel cáfolhatja fél évszázad ideológiai hamisításait, miszerint a Vörös Hadsereg érkezése előtt semmi nem történt, vagy csak a magyar urak elleni osztályharc dúlt e tájon. A görög katolikus egyházi, majd a – többek között Teleki Pál nevéhez köthető – huszadik századi területi autonómia, a figyelemre méltó anyanyelvű oktatási, irodalmi s más kulturális teljesítmények már a történelmi Magyarország idején jellemezték a ruszin életet.

Tény és való, hogy az újabb kori magyarországi ruszinság az 1990-es évtizedben jutott el újra az önmeghatározás és önösszeszedés szakaszába, ami valóságos etnikai reneszánszhoz is vezetett. Elég az idén májusban a budavári Mátyás-templomban és a Ma-

gyar Kultúra Alapítvány székházában megtartott Ruszin Nemzeti Ünnepe eseményeit, vagy a Kisboldogasszony-naphoz illeszkedve – a Szent Efrém Bizánci Férfikar csodálatos zengésű közreműködésével zajló – a ruszin és magyar nyelvű Szent Liturgiát megemléteni. Az egyre fejlődő lapkiadásukra – az immár harmadik éve megjelenő Ruszin Világ című folyóiratra – is büszkéek lehetnek. A lap szerkesztőgárdájának jóvoltából nemrég egy újabb kiadványuk: a 2005. évi *Naptár-Almanach* is megjelent.

A korábbi, a Budapest-Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat által kiadottak után, az idei, hatodik naptárt kiadóként már együtt jegyzi a közösség országos önkormányzata és civil szervezete: a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület. Munkájuk nyomán a műfaj legjobb hagyományait követő, igen színvonalas munka született. Az egyházi és évforduló-naptári funkció mellett, számottevő tudományos, ismeretterjesztő és művészeti eredményeket is csillogtat, miközben dokumentálja a hazai ruszinság előző évének jelentősebb eseményeit.

A kötet publicisztikai fejezetében tanulmányokat olvashatunk a kárpátaljai zenei életről. Közreadják Hodinka Antal akadémikus egy kéziratát is, a podheringi szabadságharcos emlékműről. Oldalakat szentelnek arra is, hogy Mária Terézia tanügyi reformjainak a ruszinok lelki fejlődésére tett hatásait összegezzék. Az írások között egy, az ukránosító, asszimilációs törekvésekről szóló is helyet kapott, melyben a szerző azt bizonyítja, hogy a diktatúra éveiben ez a szándék még a ruszin klasszikus költészet szövegeit is elérte. A „Jubilánsaink” című fejezetben a közelmúlt, hazai és kárpátaljai ruszin személyiségeinek munkásságát mutatja be a kalendárium, akiknek idén kerek születési évfordulóját vagy születésnapját ünnepeljük. Közöttük van Fedor Manajló festőművész, Almási Mihály pedagógus, nyelvész-néprajzos, karmester és művelődésszervező, Medveczky Miklós festő, Ivan Petrovcij költő, újságíró, a magyar és francia irodalom jeles ruszin tolmácsolója és Udvari István szlavista professzor, a nyíregyházi főiskola ruszin-ukrán tanszékének vezetője.

A következő fejezet (Híres emberek) régebbi korok ruszin nagyjaira emlékezik, akiknek a művelődésben, a tudományban, vagy a közéletben betöltött szerepe méltó a felmutatásra. Ilyen személyiség például Roskóvics Ignác, aki Benczúr Gyula és Székely Bertalan tanítványaként, Budapesten többek között a Rózsák terén, valamint a Józsefvároban álló templomok, de a Szent István Bazilika freskóit is festette. Ilyen Vaszilij Kukolnyik természettudós, tanár, jogász és fia: Nesztor is, aki Szentpétervárott vált ünnepelt dráma-, regény- és elbeszélés-íróvá, lapszerkesztővé. Olvashatunk továbbá Sztripszky Hiador történettudományi munkássá-

gáról, Fedor Popusnyák író, költő, régész, néprajzos, fordító, Rakovszky János görög katolikus lelkész, pedagógus-tankönyvíró, egyházi lapszerkesztő, művelődésszervező tevékenységéről. A vértanúhalált halt Romzsa Tódor püspökre, Pavel Cibere jogász, politikus, diplomatára (akit „ruszin Wallenbergnek” is neveztek, mert kémkedés, szovjetellenes agitáció és reakciós szervezkedés koholt vádjá miatt, a sztálini lágerekben töltött kilenc esztendő) szintén tartalmas írással emlékeznek. A kalendárium utolsó három egysége szépirodalmi válogatás klasszikus és mai prózaírók, költők, újságírók valamint diákok műveiből.

A zömében ruszin nyelvű, így a kisebbség öntudatát, nyelvi képességeit feltétlenül fejlesztő szövegek számos, az együttélés értékeit felmutató vonatkozást tartalmaznak. Emellett a ruszinok máig élő *hungarus tudatát* bizonyítandó, három nagyobb tanulmányt és több verset magyarul is megtalálunk a kötetben. Halatlanul tanulságos a *Balutyánszky Péter* homonnai parókus javainak összeírása alapján készült „Szókészleti vizsgálatok a XVIII. századi ruszin irodalmi nyelv köréből” című dolgozat *Udvari István* tollából éppúgy, mint *Bajza Endre* összefoglalója *Beszkid Sándor* – Kárpátalja egykori alkormányzója – tevékenységéről, s mint *Boniszlávszky Tibor* írása *Kobulej Emil* zenetudós-ról. A szépirodalmi rész értékes darabjai *S. Benedek* Andrásnak a szülőföldhöz kötődő költeményei és *Vári*

Fábián László ruszin népballada-fordítása. A színes műmellékletben a kárpátaljai vagy onnan elszármazott képzőművészek: Fedor, Ivan és *Andrij Manajlo*, *Boksay József*, *Erdélyi Adalbert*, *Andrij Kocka*, *Marton Béla*, *Tiberij Sztasko*, *Soltész Zoltán*, *Medveczky Miklós*, *Medveczky-Luták Edit*, *Kassai Antal*, *Volodimir Mikita*, *Elizaveta Bedzir-Kremnicka*, *Pavel Bedzir*, *Jurij Herc*, *Vaszil Gabda*, *Fedinec Atanáz-Frucsi*, *Oleg Garagonics*, *Ivan Ilko*, *Öcsi Szemán*, *Erneszt Kontratovics*, *Puskás László*, *Gavrilo Gúik*, *Szabó László*, *Petki Sándor*, *Vaszilij Szkakandij* és *Anton Sepa* műveinek reprodukcióiban gyönyörködhetünk.

Dicséret illeti tehát az almanach összeállítóját: *Ljavinyecz Antal* professzort, a felelős szerkesztőt és *dr. Ljavinyecz Mariann* főszerkesztőt – akik számos cikk szerzői is –, továbbá a művészeti szerkesztőt, *Manajló* Andrást és a műszaki szerkesztőt, *dr. Ljavinyecz Sztjepánt*. A kezük alól kikerült 2005. évi ruszin kalendárium fényesen igazolja *Stumpf Benedek* András öt évvel ezelőtti megállapítását, miszerint: „a ruszin nép létezik, amennyiben annak definiálja magát. A reformkor végéig tartó, majd századunkban az ellenérdekelt politika ellenére is újra megerősödő nyelv- és kultúrateremtő kísérletek, amelyek közel fél évszázados terror után ma újra tetten érhetőek, ezt a szándékot igazolják.” Adja Isten, hogy e miénkhez hasonlóan, sok határral szétszabdalt nemzet önazonossága tovább terebélyesedjen!

dr. Székely András Bertalan

Ruszin népballada

A börtönből kiváltott szerető

Búsul Pintye egymagában,
a vármegye fogdájában,
levelét csak körmölgeti,
apjurának ezt üzeni:

– Kedves apám, ha megszánnál,
száz arannyal kiválthatnál.
– Inkább fiamnak se mondlak,
minthogy érted annyit adjak!

Búsul Pintye egymagában,
a vármegye fogdájában,
levelét csak körmölgeti,
jó anyjának azt üzeni:

– Kedves anyám, ha megszánnál,
száz arannyal kiválthatnál.
– Inkább fiamnak se mondlak,
minthogy érted annyit adjak!

Búsul Pintye egymagában,
a vármegye fogdájában,
levelét csak körmölgeti,
babájának ezt üzeni:

– Hallod, Áncsa, ha megszánnál,
száz arannyal kiválthatnál.
Áncsa rendben leszámolta,
a rabságból kiváltotta,

Asszonyaként elkísérte,
fiacskát szült esztendőre.
Pólyás fiacskáját nézi,
és így énekelget néki:

– Tente, tente kis bubácska,
ne hasonlíts az apádra,
mert én inkább felaprítlak,
hegyes karóra aggatlak.!

Nótáját még el sem végzi,
Pintye az ablakban nézi:
– Fújjad, Áncsa, amint fújjad,
mikor a fiam ringattad!

– Tente, tente, kicsi bubám,
pont olyan vagy, mint az apád!
Csúrgatott mézben fűrésztlek,
fehér selyembe göngyöllek.

– Hazudsz, asszony, nem ezt fújjad,
mikor a bölcösöt ringattad!
Hisz az ablak előtt álltam,
jól hallottam, mindent láttam!

Hagyd most, Áncsa, a gyermeked,
vedd fel legszebb öltözeted,
tedd fiamat a rengőbe,
s gyere velem az erdőbe.

Esteledni kezdett éppen,
megálltak egy irtás-szelen,
s mire a nap lehanyatlott,
Áncának is feje hullott.

Vári Fábián László fordítása